

Edina Rizvić, asistent

NOMINALIZACIJA KAO TIP REČENIČNE KONDENZACIJE I ODNOS REČENIČNE KONDENZACIJE I DEKOMPOZICIJE

Sažetak

Ovaj rad predstavlja kratki prikaz onog što se u raspoloživoj literaturi bosanskih, hrvatskih i srpskih autora djela iz oblasti sintakse može naći o jednoj od preoblika rečenične predikacije, odnosno nominalizaciji. Predstavljena su tumačenja pojmova rečenična kondenzacija, nominalizacija i dekompozicija predikata, zatim tipovi rečenične kondenzacije, te značenja i načini realizacije nominalizacije u površinskoj strukturi u bosanskom, hrvatskom, srpskom jeziku. U radu se ukazuje na razlike u tome šta se podrazumijeva pod tipovima ovih sintaksičkih preoblika kod autora djela korištenih pri pisanju, te predstavljaju vlastita stajališta autorice u vezi s odnosom nominalizacije i rečenične kondenzacije na jednoj, i rečenične kondenzacije i dekompozicije na drugoj strani.

Ključne riječi: rečenična preoblika, rečenična kondenzacija, nominalizacija, dekompozicija

* * *

Danas se u medijima svakodnevno mogu čuti sintagme kao što su "visoki predstavnik donio odluku", "stupanje na snagu novog zakona", ili "nepoštivanje ljudskih prava", te mnoge druge slične njima. Radi se, zapravo, o primjerima rečenične kondenzacije, odnosno nominalizacije i dekompozicije. Ove rečenične preoblike, međutim, nisu odlika samo bosanskog, hrvatskog, srpskog jezika. Za njih se može reći da su jezičke univerzalije, posebno nominalizacija, koja se koristi umjesto subordinacije u mnogim jezicima svijeta. U kontekstu evropskih jezika kaže se da je nominalizacija "glavni način intelektualizacije ili evropeizacije iskaza" (Pranjeković, 2001: 90), te da se koristi u apstraktnim stilovima, kakvi su administrativni, publicistički

(naročito politički žanrovi), naučni i donekle novinski, o čemu svjedoče i spomenuti primjeri. "Upotreba nominaliziranih iskaza vezuje se za situacije i sfere komuniciranja u kojima se iskazuju statične, impersonalne, apstraktne informacije, dok su radnja, konkretni vršilac radnje, uvjeti pod kojima se radnja odvija manje bitni..." (Katnić-Bakaršić, 2001: 259).

Autorica djela *Understanding Syntax*, Maggie Tallerman (str. 78), definira nominalizaciju kao preobrazbu neke druge vrste riječi u imenicu. Takva imenica, posebno ona nastala od glagola, u kontekstu rečenice postaje upravna riječ u imeničkoj sintagmi koja se javlja u pozicijama tipičnim za imeničku sintagmu, kao što su subjekat i objekat. Ona je predstavlja kao jednu od "sintaksičkih strategija" rasprostranjenu u jezicima Južne Amerike, koja se redovno javlja umjesto subordinacije, karakteristične za evropske jezike. Naime, jezici Južne Amerike, za razliku od našeg, ne poznaju subordinaciju, u kojoj se jedna, zavisna klauza, inkorporira u drugu, glavnu klauzu. U kineskom i mnogim afričkim jezicima se, pak, umjesto subordinacije koristi serijalizacija, odnosno povezivanje finitnih glagola u niz u kojem nijedan glagol nije subordiniran drugom.

Da bi se govorilo o nominalizaciji, potrebno je prethodno objasniti šta je rečenična kondenzacija. *Rečenična kondenzacija* se definira kao "pojavljivanje nerečeničnih jezičkih sredstava (tj. sredstava bez predikacije u finitnom glagolskom obliku) u funkciji saopštavanja rečeničnog sadržaja" (Radovanović 1990: 13). Adekvatnost naziva *rečenična kondenzacija* autor djela *Totalni promašaj*, (p. 166), Midhat Riđanović, dovodi u pitanje s obzirom na to da se ne "kondenzuju" rečenice već samo klauze, pa bi "rečenična" trebalo zamijeniti sa "klauzalna", odnosno, "nazivati je onim što ona jest - pretvaranje klauza u nefinitne strukture". Međutim, opravdanost upotrebe ovog termina se vidi u činjenici da se kod rečenične kondenzacije rečenični kondenzator uklapa u nadređenu rečenicu i da se i ona tako sažima.

Nerečenična jezička sredstva koja su rezultat rečenične kondenzacije nazivaju se *rečeničnim kondenzatorima* i mogu se podijeliti u dvije grupe: jezička sredstva u površinskoj nerečeničnoj predikaciji koja su neposredno derivirana iz odgovarajućeg dubinskog semantičkog ekvivalenta, predikata u finitnom glagolskom obliku, i jezička sredstva koja nisu neposredno derivirana iz nekog određenog dubinskog semantičkog ekvivalenta, predikata u finitnom glagolskom obliku (Radovanović 1990: 13-

14). Nominalizacija spada u ovu prvu grupu, a rečenični kondenzatori kojima je predstavljena u površinskoj strukturi su *deverbativne imenice* (npr.: *Poginuo je zbog nepažnje* [← *Zato što nije pazio*]) i *deadjektivne imenice* (npr.: *Vjerujem u realnost telepatije* [← *Da je telepatija realna*]). Može se, dakle, primijetiti da deverbativne imenice u dubinskoj strukturi imaju punoznačnu predikaciju, dok se kod deadjektivnih ta predikacija sastoji od kopulativnog glagola i pridjeva. Nominalizacija s ovim rečeničnim kondenzatorima naziva se *pravom nominalizacijom* ili *nominalizacijom u užem smislu*, jer su u takvim rečenicama "nominalizovani iskazi zastupljeni imenicama kao najreprezentativnijim nominalizacionim sredstvima." (Radovanović, 1990: 29).

Nominalizacijom se smatra proces koji "vodi pojavljivanju nominalnih sredstava umjesto verbalnih u iskazima prirodnih jezika" (Radovanović, 1990: 28). Taj proces predstavlja jedan od oblika rečenične kondenzacije. Rečenična kondenzacija je, dakle, širi pojam od nominalizacije. U *Drugoj hrvatskoj skladnji* se, međutim, u članku *Funkcionalni stilovi i sintaksa* (90), nominalizacija uzima kao širi pojam od kondenzacije, pa se govori o različitim tipovima nominalizacije, u koju se, tako, ubrajaju: kondenzacija, dekompozicija, prepozicionalizacija i intenzifikacija, što je suprotno prethodno citiranim definicijama rečenične kondenzacije i nominalizacije, posebno ako se uzmu u obzir ostali rečenični kondenzatori koji se mogu javiti u površinskoj strukturi, kao što su, naprimjer, *verbidi*.

Pored deverbativnih i deadjektivnih imenica, rečenični kondenzatori kojima može biti predstavljena površinska, nerečenična predikacija su *verbidi*, infinitiv i participi (npr. *Poče plakati* [← *Da plače*], *Sjedio je ćuteći* [← *Pri tom je ćutao*]), *deverbativni prilozi* (npr. *Stajao je nepomično* [← *Pri tom se nije micao*]) i *deverbativni pridjevi* (npr. *Uspjeh je postignut povećanom produktivnošću* [← *Tako što se povećala produktivnost*]). Kondenzacija izražena infinitivima se u *Gramatici bosanskoga jezika* naziva *infinitivizacijom*, a ona izražena *verbidima* se naziva *adverbalizacijom* (p. 447, 448), kondenzacija izražena deverbativnim pridjevom je nazvana *predikatskim apozitivom* (p. 450, 451), a samo se kondenzacija izražena deverbativnom imenicom i ona izražena deadjektivnom imenicom nazivaju *nominalizacijom* (p. 449). Adverbalizacija i predikatski

apozitiv bi u *Hrvatskoj gramatici*, pak, bili *glagolski i imenski predikatni proširak* (Radovanović, 1990: 14).

Kad su u pitanju površinske nerečenične predikacije koje nisu neposredno derivirane iz nekog određenog dubinskog semantičkog ekvivalenta, tj. predikata u finitnom glagolskom obliku, odnosno gdje je "predikacija samo implicitna i može se, na osnovu pravila date jezičke kompetencije, a u konkretnom lingvističkom i ekstralingvističkom kontekstu rekonstruisati" (Radovanović, 1990: 14), onda se govori o sljedećim rečeničnim kondenzatorima: *apozitivna obrazovanja* (npr. On je, *neiskus*an, morao pogriješiti [← *Zato što je neiskus*an]); *imenice* koje nisu deadjektivne ili deverbativne (npr. *Po jednom drugom autoru*, u tome može biti i istine [← *Kako piše jedan drugi autor*]); *leksički signali presupozicije* (npr. *Opet si došao* [← *Došao si, i ranije si dolazio*]); *prosentencijalizatori* (npr. *Ja to ozbiljno namjeravam* [← *Ja ozbiljno namjeravam da napustim sve*]); *rečenični ekvivalenti* (npr. uzvici, modalne riječi ili sl.).

Postoji nekoliko načina na koje možemo posmatrati nominalna u odnosu na verbalna sredstva. Za nominalna sredstva se može reći da su "površinski nominalni *derivati* odgovarajućih dubinskih verbalnih struktura", da su njihovi "sintaksičko-semantički *ekvivalenti*", "gramatički *konkurenti*", "kontekstualni *alternanti*", "pozicione *varijante*", "uslovni *sinonimi*", ili, pak, "*funkcionalno-stilski obilježena sredstva*" (Radovanović, 1990: 43).

Deverbativne imenice kondenziraju značenja kao što su: temporalnost (npr. Kao da je na vojni bio - takav je Džimšir bio *po povratku sa peštarskih polja...*), kauzalnost (npr. *Usljed predanog skakutanja* lahko nižem misli.), popratna okolnost (npr. *Obukla se uz plač.*), koncesivnost (npr. *Javljao se u snu i to kako, i pored majčine upute da mu ništa ne daje*, nosi neki napitak koji i jeste i nije alkohol.), kondicionalnost (npr. *U slučaju dolaska ovamo*, javite nam se.), intencionalnost (npr. Zubeid mu je to rekao da je to učinio *za spas vjere.*), i druga (Jahić i dr., 2000: 449), ali se nikad ne kondenziraju lokaciona značenja (Radovanović, 1990: 20).

U bosanskom, hrvatskom, srpskom jeziku deverbativna imenica "se pojavljuje kao kondenzator rečeničnog značenja u različitim slobodnim i vezanim padežnim konstrukcijama, s napomenom da su prijedložki konstrukcioni modeli češći i običniji" (Radovanović, 1990: 17). To znači da se prijedlog može smatrati

signalom rečenične kondenzacije, odnosno postojanja predikacije u finitnom glagolskom obliku u dubinskoj strukturi rečenice (npr. Uradio je to *iz mržnje* [← *Zato što je mrzio*]) Deverbativna imenica, rezultat rečenične kondenzacije, najčešće se javlja u lokativu i genitivu, zatim instrumentalu i akuzativu, a najrjeđe u nominativu i dativu.

Važno je istaći da postoje i slučajevi dvostruke i trostruke nominalizacije (npr. Pokazivao je *sposobnost dugog pamćenja* [← *Da je sposoban da dugo pamti*] i *Pozakivanje sposobnosti dugog pamćenja*) (Radovanović, 1990: 23). Ovakav niz uzastopnih nominalizacija se naziva *kompleksom nominaliziranih predikacija* (Radovanović, 1990: 31).

Još jedan tip rečenične problemike je dekompozicija predikata. Dekomponirani predikat je "rezultat dvostrukog sintaksičkog derivacionog procesa", čiji su osnovni elementi: 1) *nominalizovanje predikacije*, i 2) *ekstrakcija* verbalnog elementa iz nominalizovane predikacije (Radovanović, 1990: 54) (npr. *Vršiti preticanje* [← *Preticati*]). Glagoli koji se najčešće javljaju u takvim strukturama su, naprimjer: *imati, dati, voditi, izraziti, pružiti, činiti, dobiti, podnijeti, izdati, obaviti*, koji su obavezno prijelazni glagoli. Pojavu dekomponiranog predikata trebalo bi razlikovati od "pojave deverbativne imenice u funkciji kondenzatora rečeničnog značenja uz tzv. fazne glagole" (p. 56), kao što su: *početi, završiti, nastaviti* (npr. *Počeše razgovor* [← *Počeše da razgovaraju*]), zato što tu nema semantičke ekvivalentnosti dekomponiranog i predikata od kojeg on u dubinskoj strukturi potječe. Naime, ne znači isto *Počinjem razgovor* i *Razgovaram*.

ZAVRŠNA RAZMATRANJA

Nakon ovog kratkog prikaza može se zaključiti da je u upotrebi različita terminologija koja označava različite vrste rečenične kondenzacije, te da je upitno i to šta koji od autora navedenih na spisku literature podrazumijeva pod vrstama rečenične kondenzacije. Naime, kod nekih autora rečenična kondenzacija je širi pojam od nominalizacije, a nominalizirani iskazi se smatraju "oblikom ispoljavanja kondenzacionih težnji u jeziku" (Radovanović, 1990: 34), dok je kod drugih, pak, nominalizacija širi pojam od kondenzacije, i kondenzacija se ubraja u tipove nominalizacije, zajedno sa dekompozicijom (Pranjeković, 2001: 90).

Ako o rečeničnoj kondenzaciji govorimo kao o "pojavljivanju nerečeničnih jezičkih sredstava, tj. sredstava bez predikacije izražene finitnim glagolskim oblikom, u funkciji priopćavanja rečeničnog sadržaja" (Pranjeković, 2001: 76), onda bi se ona mogla suprotstaviti dekompoziciji, kod koje finitna predikacija postoji, naravno ako pod finitnim glagolom podrazumijevamo "onaj glagol koji nosi oznaku gramatičkih kategorija kao što su vrijeme i slaganje" (Tallerman, 1998: 68) (u bosanskom, hrvatskom, srpskom jeziku su tu i kategorije lica, broja i roda), što dekomponirani predikat ima, a njegov nominalizirani dio smatramo *komplementom*, odnosno obaveznim zavisnim članom sintagme čija je upravna riječ glagol, što je uvjetovano činjenicom da su svi glagoli koji se koriste u dekompoziciji u takvim strukturama uvijek prijelazni glagoli. Zato se ne bih složila s terminom *neglagolske riječi*, koji se također koristi za glagole kod dekomponiranog predikata (Minović, str. 36). Nominalizirana riječ u dekomponiranom predikatu jeste nosilac semantike, ali to je na semantičkom planu, ali je glagol u ovakvoj sintagmi njena upravna riječ na sintaksičkom planu. Kod dekompozicije se radi o proširivanju jednočlanog predikata u dvočlani. Dakle, kod rečenične kondenzacije imamo sažimanje, naspram proširivanja kod dekompozicije u površinskoj strukturi rečenice, pa bi se obje ove sintaksičke pojave mogle podvesti pod pojam *rečenične preoblike*, budući da su rezultati u oba jezička postupka semantički ekvivalentni polaznim, dubinskim strukturama. Da bi se rečenična kondenzacija i dekompozicija mogle posmatrati jedna naspram drugoj u ravni rečeničnih preoblika govori i to što iskaze s rečeničnim kondenzatorima karakterizira jezička ekonomičnost (Radovanović, 1990: 15), što je slučaj i s nominalizacijom kao tipom rečenične kondenzacije koja je "nametnuta razlozima jezičke ekonomije" (Radovanović, 1990: 32), dok se "pojavljivanje dokomponovanih predikata objašnjava širenjem i razvijanjem težnje ka analitičkoj organizaciji gramatičke strukture u jezicima". (Radovanović, 1990: 55).

LITERATURA

- Barić i dr., *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga Zagreb, 1995.
 Jahić Dž., Halilović S., Palić I., *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000.
 Katnić-Bakaršić M., *Stilistika*, Sarajevo, 2001.

- Minović M., *Sintaksa srpskohrvatskog-hrvatskosrpskog književnog jezika*, Svjetlost, Sarajevo
- Pranjковиć I., *Druga hrvatska skladnja*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2001.
- Radovanović M., *Spisi iz sintakse i semantike*, Sremski Karlovci, Novi Sad, 1990.
- Riđanović M., *Totalni promašaj*, Šahinpašić, Sarajevo, 2003.
- Tallerman M., *Understanding Syntax*, Oxford University Press Inc, 1998.

Summmary

The paper is a review of a type of predicate transformations, specifically nominalisation based on the available literature by the Bosnian, Croatian and Serbian authors in the field of syntax. It provides interpretations of the terms sentence condensation, nominalisation, and predicate decomposition and describes the types of sentence condensation, the semantics, and constituents applied in nominalisation in the surface structure in the Bosnian, Croatian, Serbian language. The paper underlines the differences in the definitions of these types of syntactic transformations used by the authors listed in the references and represents the author's personal views of the relationship between the nominalisation and sentence condensation on the one, and sentence condensation and decomposition on the other hand.

Key words: sentence transformation, sentence condensation, nominalisation, decomposition